

THE STRUGGLE OF ROMAN SHUKHEVYCH AND UKRAINIAN INTEGRAL NATIONALISTS WITH THE REPRESSIVE-PUNITIVE SYSTEM OF SECOND POLISH REPUBLIC (IN THE MIDDLE OF JUNE 1934 – IN THE BEGINNING OF JANUARY 1937)

The article is dedicated to the important period of struggle of Ukrainian integral nationalists and Roman Shukhevych as well with the repressive-punitive system of Second Polish Republic. The focus is on Roman Shukhevych's life after his detention on June 17, 1934, on his trials and on his sojourn in concentration camp of Bereza-Kartuzka until the beginning of January 1937.

One can make several generalizations after analyzing R. Shukhevych's imprisonment, sojourn in concentration camp and his being on trial (in the middle of June 1934 – in the beginning of January 1937). Firstly, Roman bore bravely all the severities during his detention. Secondly, he rejected all accusation of being privy to the Organization of Ukrainian Nationalists (OUN) during Warsaw trial (18.11.1935–13.01.1936) and Lviv trial (25.05.–26.06.1936.) – he was the second in the list of accused after S. Bandera.

Only at the end of the trial, Roman Shukhevych admitted that he supported the ideas of OUN. Thirdly, even during his two-year imprisonment, Roman not only saved the respect of his congeners among nationalists, but also gained the regard of criminals in prison – where only strong and charismatic person can deserve an esteem. Moreover, Roman Shukhevych earned the deference of his potential rivals – Polish enforcement officers.

Key words: Roman Shukhevych, Organization of Ukrainian Nationalists (OUN), Executive Board of the Organization of Ukrainian Nationalists of Western Ukraine (OUN WU), repressive-punitive system of Second Polish Republic, integral nationalism.

До редакції надійшла 1.03.2016.

УДК 94 (477) (092) «1990/1994» Кучма Л.

© Сергій Шкабко
(Київ)

ДЕПУТАТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЕОНІДА КУЧМИ В ВЕРХОВНІЙ РАДІ УКРАЇНИ (1990–1994 РР.)

У статті основний акцент спрямовано на дослідження депутатського періоду суспільно-політичної та державної діяльності Леоніда Кучми. Проаналізовано передумови старту другого українського президента у великій політиці, громадсько-політичну та трудову діяльність в місті Дніпропетровську. Визначено особисте ставлення до питань перебудови, активізації суспільно-політичних рухів в УРСР та причин розпаду СРСР. Зокрема, досліджено перебіг виборчих кампаній до Верховної Ради України в 1990 та 1994 рр., передвиборчу програму, агітаційну діяльність, результати виборів. Важливе місце присвячене голосуванням Л. Кучми в період становлення України як незалежної держави та його внесок у процес державотворення в окреслений період. Особливе місце належить спогадам відомих політичних діячів про Л. Кучму як народного депутата. Важливим аспектом цього етапу життя є суміщення депутатського мандату з керівництвом ВО «Південний машинобудівний завод» та посадою прем'єр-міністра, яку він обіймав з жовтня 1992 до вересня 1993 рр. Цей досвід став визначальним у процесі становлення Л. Кучми як впливово політичного діяча та лідера. Швидка інтеграція в вищі кола політичної верхівки та авторитет зумовили балотування на президентську посаду під час дострокових президентських виборів 1994 р. і перемогу над Л. Кравчуком. Це ознаменувало початок понад десятирічного етапу в історії незалежної України, який ввійшов у суспільну свідомість як «епоха Кучми».

Ключові слова: Леонід Кучма, депутат, Верховна Рада, діяльність, виборча кампанія.

Відомості про депутатський період діяльності Леоніда Кучми є досить обмеженими, що зумовлює недослідженість цього аспекту його життя. Це питання в своїх роботах побіжно розглядали К. Бондаренко [1], Г. Корж [15], В. Литвин [19], Ю. Луканов [21]. Метою статті є аналіз депутатського періоду роботи другого українського президента. Велику роль у

процесі становлення Л. Кучми як політичного лідера відіграв його досвід у статусі народного депутата. Проте, шлях до представницького мандату розпочався в далекому 1989 р. Зокрема, в своєму інтерв'ю керівнику прес-служби ВО «Південмаш» В. Платонову генеральний директор поділився планами щодо переходу підприємства на виробництво товарів народно-

го споживання, так як оборонна промисловість за часів перебудови втрачає пріоритетне значення для нового радянського керівництва, асигнування на ракетобудування суттєво зменшується. Особливо важливе місце приділено адміністративному та суспільно-політичному блоку запитань. Відповідаючи на питання щодо вибору керівників, Леонід Кучма зазначив, що ставиться позитивно до цього і є прихильником альтернативного підходу, коли є варіанти і конкуренція, що сприяє більш ефективній праці та діям. Вибори – гарантія захищеності керівника від сваволі. Також Л. Кучма спростував усі чутки про його можливе підвищення, вказавши на необхідність завершити розпочаті справи та трансформувати «Південмаш» в ефективне підприємство не тільки ракетно-космічної галузі, а й народного господарства [10, с. 1, 3–4]. В цьому і полягало його основне завдання на той момент. Хоча відкидати повністю наявність прихованих політичних планів та амбіції не варто, адже Україна переживала період перебудови та суспільно-політичної активізації, що не могло не впливати на погляди та позицію Л. Кучми. До того ж, інтерв'ю було датоване 28.10.1989 р. і взяте неспроста. По-суті, це було «зондування ґрунту», старт виборчої кампанії, можливість донести свої ідеї та принципи потенційному електорату.

Досить важливі месиджі можна віднайти в інтерв'ю Л. Кучми газеті «Прапор юності», друкованому органу Дніпропетровського обкому ЛКСМ України. Аналізуючи зміст розмови, можна виокремити декілька характерних тез. По-перше, керівник підприємства висловив своє захоплення такими особистостями як А. Собчак і М. Бочаров, які активно виступали за демократизацію суспільно-політичного життя. Також генеральний директор «Південмашу» в сприятливій манері відгукнувся про діяльність Народного руху за перебудову. Він відзначив, що ядро цієї організації складає інтелігенція, а вона – це здоровий глузд, тому марно очікувати від інтелігенції прагнення виходу з СРСР. Більше того, комуністична партія упустила момент, коли потрібно було включитися в Рух і працювати з ними, це, в свою чергу, показало консервативність і нездатність партії адаптуватися в умовах багатопартійності [20, с. 1–2]. Пояснення такого ліберального ставлення Л. Кучми до перебудовних процесів та активізації політичного життя слід вбачати в наближенні виборчої кампанії до Верховної Ради УРСР і бажання Л. Кучми взяти в ній якнайактивнішу участь. Більш того, він не міг

не зважати на настрої, які панували на той момент в суспільстві, особливо наявності новостворених організацій, яких за підрахунками Дніпропетровського обкому КПУ налічувалось на поч. 1990 р. вісімнадцять [14, с. 528].

Виборча кампанія до Верховної Ради УРСР XII скликання проходила дуже жваво. Новий виборчий закон дозволяв балотуватися в народні депутати на альтернативній основі, що стимулювало розвиток політичної конкуренції. Л. Кучма вирішив висунути свою кандидатуру по Красногвардійському виборчому округу № 81 (м. Дніпропетровськ). На округу було зареєстровано 9 кандидатів. Варто зауважити, що в списках зареєстрованих кандидатів у графі національності вказано, що Л. Кучма є росіянином [27, арк. 96]. Проте, в інших документах, зокрема, в особовій справі, де зберігаються накази, довідки – об'єктивки, характеристики зазначено, що Л. Кучма є українцем [8, арк. 28, 31, 37, 56]. У своєму передвиборному інтерв'ю Л. Кучма акцентував увагу на декількох тезах, які стали базовими для його програми. Він вбачав пріоритетом отримання економічної самостійності, ліквідацію монополії міністерств і відомств, перехід на ринкові відносини, які були б підконтрольні державі. Щодо мотивів свого кандидування, то керівник «Південмашу» заявив, що сучасний директор сьогодні не може не бути політиком. До того ж, Л. Кучма підкреслив, що в разі обрання депутатом, він допускає суміщення посад, так як на його переконання, «Південмаш» є великим колективом, що відзначався хорошими професійними традиціями, високою технологічною культурою, дисципліною своєрідною управлінською системою. Тому, жодних проблем у цьому плані не повинно виникати [2, с. 2].

4 березня 1990 р. відбулися чергові вибори до Верховної Ради УРСР. У 81 одномандатному виборчому округу, де балотувався Л. Кучма, в голосуванні взяло участь 72 387 (94 629 – загальна кількість) виборців або 76,5%. Лідером виборчих перегонів став Л. Кучма, на підтримку якого було віддано 28 734 голоси (39,84%), проти висловилося 34 802 виборці (48,25%). За його найближчого конкурента Л. Козака проголосували 10 757 (14,91%), проти 52 779 (73,18%). Враховуючи той факт, що жоден з кандидатів не набрав абсолютної більшості (50% +1), Центральна виборча комісія по виборах народних депутатів УРСР прийняла рішення про проведення повторного голосування 18 березня 1990 р. Виборці мали можливість визначитись щодо кандидатур двох Леонідів – Кучми і Ко-

зака, які були переможцями першого туру голосування. До речі, обидва претенденти представляли «Південний машинобудівний завод». Однак, свою підтримку Л. Кучмі засвідчили воїни-афганці, які працювали на «Південмаші». Вони закликали підтримати кандидатуру генерального директора під час виборів народних депутатів. Свій вибір мотивували діловими якостями претендента та реальними справами щодо вирішення квартирного питання й забезпечення працівників продуктами харчування, а також наданням матеріальної допомоги війнам-інтернаціоналістам [22, с. 3].

Під час повторного голосування електоральна явка склала 67,05%, що було на 9% менше від волевиявлення 4 березня. В результаті перемогу здобув генеральний директор «Південмашу» Л. Кучма, за якого віддали свої голоси 34 213 виборців (55, 02%), а за Л. Козака, керівника сектору КБ «Південне», відповідно 22 712 голосів (36, 52%) [28, арк. 24–25]. 21 березня 1990 р. ЦВК прийняла постанову, відповідно до якої, зареєструвала 330 осіб обраними народними депутатами УРСР. Серед них значилося прізвище генерального директора виробничого об'єднання «Південний машинобудівний завод», члена КПРС Л. Кучми, який здобув перемогу в Красногвардійському виборчому окрузі № 81 Дніпропетровської області [26, арк. 231.]

В новообраній Верховній Раді Л. Кучма особливо не вирізнявся з депутатського активу, навпаки проводив пасивну законотворчу і медійну діяльність. Досить промовистим фактом є те, що з травня 1990 до вересня 1992 рр. Л. Кучма жодного разу не виступив в сесійній залі [1, с. 27]. Це можна пояснити тим, що до обрання народним депутатом він був не публічною особою, яка особливо не рвалася в політичні сутички та суперечки. Хоча управлінського та партійного досвіду йому для цього вистачало.

Промовисту оцінку діяльності Л. Кучми в Верховній Раді дає Л. Кравчук. Він зазначає наступне: « Ще під час головування у Верховній Раді помічав: до нього доволі часто приходили радитися представники різних регіональних депутацій, прихильники протилежних ідеологічних таборів. Парламентарій Кучма у бурхливому парламентському житті був фігурою практично непомітною, сольних виступів з головної трибуни країни уникав. Але це врешті-решт працювало на його користь: його вважали за свого і ліві, й націонал-патріоти Здається, це був той самий випадок, коли імідж людини біг попереду самої людини» [16, с. 194–195].

Важливим моментом у його політичній біографії, навколо якого тривають дискусії, є питання щодо голосування за Декларацію про державний суверенітет України 16 липня 1990 р. та Акт проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р. Деякі особи, зокрема, Г. Манчуленко подає завідомо неправдиву інформацію про те, що Л. Кучма в своїй книзі «После Майдана. Записки президента» повідомляє, що голосував за два історичних документи для України: Декларацію про державний суверенітет і Акт проголошення незалежності України [25]. Проте, уважно прочитавши мемуари Президента, можна віднайти зовсім іншу за змістом інформацію: «Бути відсутнім на засіданнях Верховної Ради для мене було звичною справою. Я був генеральним директором заводу, який одночасно залишився без союзних замовлень. Потрібно було думати, як прокормити людей За рік до цього (проголошення незалежності – авт.) в Києві, на площі Жовтневої революції, бунтували студенти. Чи розумів я тоді, до чого все рухається? Насилу. Я був зайнятий іншим. Якщо скажу, що жив цими подіями, так як жили, для прикладу, Чорновіл чи Драч, то злукавлю» [17, с. 9]. Крім того, М. Томенко у статті повідомляє, що «народний депутат Л. Кучма не голосував «за» Декларацію про державний суверенітет» [23]. Згідно результатів поіменного голосування Л. Кучма не брав участі в обговоренні та прийнятті рішення. Відомостей про причини неучасті, на жаль, немає. Швидше за все, він не був присутній у сесійній залі або вийняв картку з системи «Рада» [9, с. 741].

В інтерв'ю «Дніпру вечірньому» в серпні 1991 р. Л. Кучма аналізує стан ракетно-космічної галузі та пропонує шляхи подолання кризової ситуації в економіці – ринкове регулювання цінової політики та зменшення ролі держави. Важливим кроком в цьому напрямку мало стати прийняття Закону «Про конверсію», що дозволило б переорієнтувати виробництво відповідно до потреб і вивільнити кошти для внутрішнього інвестування підприємств. Директор «Південмашу» наголосив на наступному: «Держава перестала бути нашим гарантом, захисником інтересів трудового колективу. І це буде продовжуватися до того часу, поки не буде прийнятий Закон про конверсію. Він тим більше необхідний, так як зараз зростають, і це ні для кого не секрет, центробіжні сили в усіх республіках. Стримуючим фактором по великому рахунку виступають трудові колективи підприємств союзного підпорядкування. Проте якщо центр припинить турбуватися за свої

державні структури в республіках, то тут висновок однозначний» [11, с. 1–2]. Важливими є останні речення з цитати, які свідчать про реальну оцінку ситуації керівником «Південмашу» і загрози, які можуть виникнути в зв'язку з порушенням економічних відносин між виробництвом і збутом, що, в свою чергу, призведе до диспропорції і загострення політичної ситуації в СРСР і можливості його розпаду.

Серпневі події 1991 р., ДКНС і проголошення незалежності України варто виокремити й розглянути детальніше. Як згадує Л. Кучма, події заколоту ДКНС застали його в Трускавці, де він проводив відпустку, однак під вечір 19 серпня він вже був у Дніпропетровську. Керівництво республіки зайняло вичікувальну позицію щодо подій путчу. 22 серпня Президія Верховної Ради УРСР прийняла рішення зібрати через два дні позачергову сесію парламенту. І, в підтвердження цього моменту, наступне: «Я, як і всі депутати, одержав виклик на сесію і, природно, не барився ні хвилини. Починаючи з цього моменту, я не мав сумнівів, що на майбутній сесії буде проголошена незалежність України» [18, с. 415]. Проте, в інших спогадах «После майдана» щодо цих доленосних подій для України Л. Кучма висловлює певні сумніви щодо своєї присутності на сесії: «В розпал «помаранчевої революції» С. Савченко, голова Всеукраїнського товариства «Просвіта», нагадав публіці, що «народний депутат Л.Д. Кучма був одним з чотирьох народних депутатів, які 24 серпня 1991 року не голосували за незалежність України». Не покладаючись на пам'ять, на днях вирішив перевірити в парламентських протоколах, чи був я в Києві 24 серпня 1991 року. Виявилось, що так, я таки був на всіх засіданнях позачергової сесії ВР УРСР і голосував за «Проект постанови Верховної Ради УРСР про проголошення незалежності України» [17, с. 9]. Видається дивним той факт, що Л. Кучма подає різну інформацію стосовно своєї позиції у день проголошення незалежності України, виходить певна неузгодженість у двох текстах його спогадів. Тим більше, що така важлива сесія не могла не запам'ятатися, так як не кожному щастить приймати рішення такої історичної ваги. Піднявши матеріали щодо поіменного голосування за Акт проголошення незалежності України, можна побачити, що Л. Кучма однозначно висловився на підтримку нового статусу української держави та за ряд інших питань, які тоді розглядалися: «Про департизацію органів прокуратури, МВС, КДБ України», «Про департизацію органів дер-

жавного управління», «Про підпорядкування військових підрозділів армії, розташованих на Україні, Верховній Раді України». Єдиною постановою, за яку він не голосував, була «Про опечатування приміщень політичних партій та громадських організацій та рухів» [13, с. 734–741].

3 вересня 1991 р. була підписана Заява ініціативної групи об'єднання «Демократичні реформи України» щодо засудження подій 19–21 серпня 1991 р. Серед авторів-підписантів значаться такі відомі народні депутати України і СРСР як М. Амосов, В. Гетьман, О. Гончар, В. Гриньов, О. Ємець, В. Євтухов, Л. Кучма, І. Плющ, В. Філенко, В. Шишкін, Ю. Щербак, І. Юхновський, всього 21 особа. Вони висловилися за підтримку Акту проголошення незалежності України, відзначили створення якісно нової політичної ситуації. 4 вересня 1991 р. Верховна Рада України розглянула питання про внесення в порядок денний роботи сесії проекту постанови про відміну рішення Президії Верховної Ради України щодо заборони діяльності Компартії України. В голосуванні взяли участь 313 депутатів, з яких висловились за – лише 54, проти – 204, утрималось – 19, не голосувало – 36. Таким чином, рішення не було підтримане сесійною залогою. Л. Кучма висловився проти підтримки проекту постанови, слідуючи позиціям, які були викладені в заяві групи «Демократичні реформи України» [3, с. 4–5].

Цікавими є результати голосувань народного депутата Л. Кучми в період з червня 1991 р. до липня 1992 рр. Загалом, генеральний директор «Південмашу» підтримав наступні важливі постанови, які були прийняті ВР УРСР до 24 серпня 1991 р., зокрема: «Про перехід у юрисдикцію УРСР державних підприємств і організацій союзного підпорядкування, розташованих на території республіки» від 06.06.1991р., «Щодо концепції нової Конституції України» 19.06.1991р., «Щодо запровадження поста Президента Української РСР» від 21.06.1991р., «Щодо проекту Договору про Союз Суверенних Держав, внесеного Президентом СРСР» від 27.06.1991р. [13, с. 336, 343].

Необхідними та вагомими за своїм значенням були рішення, які український парламент прийняв вже після проголошення Акта незалежності України. По-перше, постанови: «Щодо підняття над Будинком Верховної Ради національного прапора» від 04.09.1991, «Про заміну у назві і тексті Конституції УРСР слів «Українська Радянська Соціалістична Республіка» та «Українська РСР» на «Україна» від 17.09.1991, «За ратифікацію Угоди про ство-

рення Співдружності Незалежних Держав» від 10.12.1991, «Про Державний прапор України» від 28.01.1992, «Про Державний герб України» від 19.02.1992, «Про політичну ситуацію, яка склалася у зв'язку з рішеннями, прийнятими Верховною Радою Республіки Крим 5 травня 1992 року» від 13.05.1992, «Про недовіру Кабінету Міністрів України», внесена народним депутатом України М. Білоблочким від 07.07.1992. Також ним були підтримані три закони, такі як «Про форми власності на землю» від 30.01.1992 р., «Про приватизацію майна державних підприємств» від 04.03.1992 р., «Про Представника Президента України» від 05.03.1992 р. [13, с. 734, 740].

Як відомо, з жовтня 1992 по вересень 1993 рр. Л. Кучма працював на чолі українського уряду, при цьому суміщаючи цю посаду з депутатським мандатом. Тому його діяльність у цей період співпадає по двох ракурсах – прем'єрському і депутатському. Після своєї відставки з посади прем'єр-міністра в вересні 1993 р. Л. Кучма на прохання журналістів провів прес-конференцію. Він підкреслив, що незважаючи ні на що, залишився прихильником поступового переходу до ринку та виступає за те, щоб частину влади передати регіонам. Щодо подальших політичних планів, то запевнив, що продовжить працювати в парламенті народним депутатом, при цьому орієнтуючись на центристські сили [4, с. 1–2].

24 вересня 1993 р. український парламент прийняв Закон України «Про дострокові вибори Верховної Ради України і Президента України». Згідно закону, спершу мали бути проведені дочасні вибори народних депутатів України 27 березня 1994 р. Президентські вибори призначались через два місяці після парламентських – 26 червня [7, с. 1]. Це був свого роду компроміс між законодавчим органом і Президентом, засобом подолання перманентної політичної кризи, що роз'їдала суспільство зсередини. Такий шлях відкривав можливості для врегулювання патової ситуації, що склалася – коли органи державної влади звинувачували один одного в існуючому проблемному становищі країни, а громадяни винили усе керівництво без виключень.

4–5 грудня в Харкові відбулася конференція «Медіа і вибори», на якій було озвучено про створення нової політичної організації – Міжрегіонального блоку реформ (МБР). Спільну заяву виголосили экс-прем'єр Л. Кучма і колишній заступник Голови ВРУ В. Гриньов, які зазначили, що МБР повинен стати постійною політичною силою, здатною впливати на ситуацію в Україні,

взяти відповідальність за керівництво регіонами і країною. На думку очільників об'єднання, МБР стане рушієм перебудови країни за схемою: людина – район – регіон – країна. Особливу увагу привернула теза про те, що МБР не зупиниться тільки на виборах до парламенту, а й висуватиме кандидата на посаду президента [5, с. 1].

21–22 січня 1994 р. у Харкові відбувся установчий з'їзд Міжрегіонального блоку реформ, засновниками якого стали блок «Нова Україна» та Українська спілка промисловців та підприємців. Очолили нове об'єднання В. Гриньов і Л. Кучма [6, с. 1]. МБР сконцентрував свої зусилля на проведенні кампанії в східних та південних областях України, де «Нова Україна» та УСПП мали найсильніші позиції та підтримку [24, с. 1].

Зокрема, привернув своєю увагою уривок з виступу Л. Кучми на зібранні МБР в Дніпропетровську, де він зазначив наступне: «Якщо 27 березня ви (авт. – громадяни) не прийдете на вибори – значить ви не прагнете змін. Ми забули, що безплатний сир буває тільки в мишоловці – там і опинились. Сучасний політичний курс керівництва України спрямований на те, щоб ця мишоловка стала постійним місцем проживання. Нас закрили на нашій території, обмежуючи останні можливості входження в реальну геополітику. І я ставлю собі запитання – невже керівництво країни не розуміє того сценарію, який зараз розігрується на території колишнього Союзу. І якщо не розуміє – то яке має право розпоряджатися долями країни і народу» [12, с. 1–2].

Л. Кучма, президент УСПП вирішив взяти участь у дострокових парламентських виборах на рідній Чернігівщині. 24 січня 1994 р. окружна виборча комісія, розглянувши весь пакет необхідних документів, вирішила відповідно до ст. 25 ЗУ «Про вибори народних депутатів України» зареєструвати Л. Кучму кандидатом в нардепи [31, арк. 245–249].

По 448 округу балотувалося 5 кандидатів: Л. Кучма, М. Мельник, В. Мергель, М. Петренко, А. Савченко. Щодо партійної приналежності, то Л. Кучма і В. Мергель йшли на вибори самовисуваннями, М. Мельник і М. Петренко представляли КПУ, А. Савченко – НРУ. Проте, до фінішу дійшло лише четверо – М. Мельник, голова колективного с/г підприємства «Шлях нового життя», зняв свою кандидатуру. До речі, Л. Кучма був діючим депутатом і найстаршим серед претендентів [30, арк. 198].

Щодо передвиборної програми, то вона містила досить цікаві речі як для Л. Куч-

ми – політика. Висуваючи свою кандидатуру на малій батьківщині, він пропонував тісну співпрацю трьох братніх народів, акцентуючи це так: «Нам нема чого ділити з нашими братами у Росії та Білорусії». На його переконання, тільки спільно діючи, допомагаючи один одному, можна подолати всі труднощі. Його нова політика передбачала наступні кроки: курс на посилення інтеграції з СНД, відновлення економічних, політичних і культурних зв'язків з Росією, існування вільних кордонів з Росією і Білоруссю. Крім того, вагоме місце займала істотна підтримка села, підкріплена конкретною політикою: «Вільна людина на вільній землі!». Також внесення до ВРУ державної програми «Розвиток Полісся», яка б передбачала допомогу самим бідним районам України у будівництві доріг, газифікації сіл. Важливим пунктом була теза про справедливе, рівноправне ставлення держави до різних церков, відновлення занедбаних святинь [30, арк. 251].

Голосування відбулося 27 березня 1994 р. У результаті волевиявлення громадян, а також на підставі протоколу виборчої комісії про результати виборів народних депутатів України по Новгород-Сіверському виборчому округу № 448 від 28 березня 1994 р., були визначені наступні підсумки. Явка виборців склала 94,65%, або 76130 виборців з 80416, які були включені до списків. Для виборів 1994 р. це був просто фантастичний показник, дуже мало округів відзначалися аж настільки високою кількістю голосуючих. За Л. Кучму було кинуто в урни 68814 бюлетенів, проти – 6589. Найближчий

конкурент А. Савченко набрав лише скромних 3963 голоси, проти 71440. Таким чином, питання про переможця були зняті. Комісія, на підставі свого рішення, вирішила вважати Л. Кучму обраним народним депутатом [30, арк. 243–244].

Постанова ЦВК по виборах народних депутатів України № 91 «Про підсумки виборів народних депутатів України, які відбулися 27 березня 1994 р.» була прийнята 6 квітня 1994 р. Члени комісії зареєстрували 49 обраних народних депутатів, серед яких був інженер-механік, президент Українського союзу промисловців і підприємців Л. Кучма, що дістав найбільшу підтримку виборців Новгород-Сіверського виборчого округу № 448 (Чернігівська область) [29, арк. 7–11].

Таким чином, депутатський досвід став одним із визначальних факторів у процесі становлення Л. Кучми як впливового політичного гравця. Представницькі мандати районної, міської, обласної та Верховної Ради дали поштовх до його просування по непростому, а інколи тернистому шляху до владних вершин України. Непублічність, зосередженість, водночас впливовість – були характерними рисами його політичної поведінки. Статус народного депутата відкрив нові можливості та горизонти для реалізації принципів і задумів щодо розбудови держави. Специфікою цього періоду є тісне поєднання господарсько-виробничої з політичною діяльністю. Неконфліктність та належність до промислового директорату допомогли йому стати другим прем'єр-міністром незалежної України, що стало своєрідним трампліном на шляху до президентства.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко К.П. Леонид Кучма: портрет на фоні епохи / К.П. Бондаренко. – Х. : Фолио, 2007. – 635 с.
2. Время оценок // Днепр вечерний. – 1990. – № 21 – 25 янв.
3. Голос України. – 1991. – № 174. – 7 верес.
4. Голос України. – 1993. – № 181. – 24 верес.
5. Голос України. – 1993. – № 233. – 8 груд.
6. Голос України. – 1994. – № 14. – 25 січ.
7. Голос України. – 1994. – № 183. – 28 верес.
8. Державний архів Дніпропетровської області – Ф. 19. – Оп. 97. – Спр. 698. – 77 арк.
9. Декларація про Державний суверенітет України. Історія прийняття, документи, свідчення. – Житомир : Рута, 2010. – 688 с.
10. Днепр вечерний. – 1989. – № 248. – 28 окт.
11. Днепр вечерний. – 1991. – № 154. – 13 авг.
12. Днепропетровская панорама. – 1994. – № 39. – 16 окт.
13. Здобуття незалежності України 1991. Історія проголошення, документи, свідчення: У 2 т. – Житомир : Рута, 2011. – Т. 1. – 752 с.
14. Історія міста Дніпропетровська [Текст] / А.Г. Болебрух [та ін.]; наук. ред. А.Г. Болебрух. – Д.: Грані, 2006. – 596 с.
15. Корж Г.П. Леонид Кучма. Настоящая биография второго Президента Украины / Г.П. Корж. – Х. : Фолио, 2005. – 413 с.
16. Кравчук Л.М. Маємо те, що маємо: спогади і роздуми / Л.М. Кравчук. – К. : Століття, 2002. – 392 с.

17. Кучма Л.Д. После майдана: записки президента: 2005–2006, Киев – Конча-Заспа / Л.Д. Кучма. – К. : Довира; М. : Время, 2008. – 688 с.
18. Кучма Л.Д. Україна – не Росія. Переклад з рос. / Л.Д. Кучма; фото Ю. Буслінській, В. Соловійов. – М. : Изд. дом «Время», 2004. – 560 с.
19. Литвин В.М. Політична арена України: Дійові особи та виконавці / В.М. Литвин. – К. : Абрис, 1994. – 495 с.
20. «Лівий» директор «Південмашу» // Прапор юності. – 1990. – № 4. – 9 січ.
21. Луканов Ю.В. Третій Президент (Політичний портрет Леоніда Кучми) / Ю.В. Луканов. – К.: Такі справи, 1996. – 154 с.
22. Прапор юності. – 1990. – № 33. – 17 берез.
23. Томенко М. Сшибка Леоніда Кучми, або таємниця авторства книжки «Україна – не Росія» / М. Томенко // Дзеркало тижня. – 2003. – № 45. – 21 лист. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/>
24. CULTURE/sshibka_leonida_kuchmi_abo_taemnitsya_avtorstva_knizhki_ukrayina_ne_rosiya.html
25. Урядовий кур'єр. – 1994. – № 44. – 19 берез.
26. Час показав // Газета ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gazeta.ua/blog/43548/cas-rokazav>
27. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф. 1. – Оп. 28. – Спр. 94. – 273 арк.
28. ЦДАВО України. – Ф. 1. – Оп. 28. – Спр. 109. – 254 арк.
29. ЦДАВО України. – Ф. 1. – Оп. 28. – Спр. 150. – 261 арк.
30. ЦДАВО України. – Ф. 1. – Оп. 28. – Спр. 175. – 200 арк.
31. ЦДАВО України. – Ф. 1. – Оп. 28. – Спр. 190. – 251 арк.

© **Сергей Шкабко**
(Киев)

ДЕПУТАТСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЛЕОНИДА КУЧМЫ В ВЕРХОВНОЙ РАДЕ УКРАИНЫ (1990–1994 ГГ.)

В статье исследуется депутатский период общественно-политической и государственной деятельности Леонида Кучмы. Проанализированы предпосылки старта второго украинского президента в большой политике, общественно-политическая и трудовая деятельность в городе Днепропетровске. Определено личное отношение к вопросам перестройки, активизации общественно-политических движений в СССР и причин распада СССР. В частности, изучены ход избирательной кампании в Верховную Раду Украины в 1990 и 1994 гг., предвыборная программа, агитационная деятельность, результаты выборов. Исследовано значение голосований Л. Кучмы в период становления Украины как независимого государства в этот период. Особое место принадлежит воспоминаниям известных политических деятелей о Л. Кучме – народном депутате. Важным аспектом этого этапа жизни является совмещение депутатского мандата с руководством ПО «Южный машиностроительный завод» и должностью премьер-министра, которую он занимал с октября 1992 по сентябрь 1993 гг. Этот опыт стал определяющим в процессе становления Л. Кучмы как влиятельного политического деятеля и лидера. Быстрая интеграция в высшие круги политической верхушки и авторитет обусловили баллотирование на президентский пост во время досрочных президентских выборов 1994 г. и победу над Л. Кравчуком. В свою очередь, это ознаменовало начало более чем десятилетнего периода в истории независимой Украины, вошедшего в общественное сознание как «эпоха Кучмы».

Ключевые слова: Леонид Кучма, депутат, Верховная Рада, деятельность, избирательная кампания.

© **Sergiy Shkabko**
(Kyiv)

LEONID KUCHMA'S DEPUTY ACTIVITY IN THE SUPREME RADA OF UKRAINE (1990 - 1994)

In the article attention is focused on research the deputy period of socio-political and public Leonid Kuchma's activity. It is emphasized, that preconditions of the second Ukrainian president's launch in politics, public – and political career were in Dnipropetrovsk. It is determined the personal attitude to the issues of restructuring, enhance socio-political movements in the USSR and the causes of the Soviet collapse. In particular, the research is aimed to the course of election campaigns to the Verkhovna Rada of Ukraine in 1990 and 1994, the election program, propaganda activities, results. An important vote is

dedicated to Leonid Kuchma during the formation of Ukraine as an independent state and its contribution to the process outlined in the state period. The question of the participation of MP Leonid Kuchma in the legislative process, namely the adoption of normative – legal acts, determined Ukraine's path to independence. A special place belongs memories of famous political figures about Leonid Kuchma as a deputy. An important aspect of this stage of life is a combination of the deputy mandate with the leadership of PA «Southern Machine-Building Plant» and as prime minister – the minister, which he held from October 1992 to September 1993. It is determined that the resignation of the head the government stimulated the political activity of Leonid Kuchma towards occupying the highest positions in the state – the President of Ukraine. Extensive experience of political struggle was decisive in the making of Leonid Kuchma as influential political figure and leader. Rapid integration into the higher circles of the political elite and prestige led the vote for the presidency during the presidential elections in 1994 and defeated Leonid Kravchuk. In turn, this marked the beginning of more than ten period in the history of independent Ukraine, which entered the public consciousness as «Kuchma era».

Keywords: Leonid Kuchma, MP, Parliament, the activity, the election campaign.

До редакції надійшла 28.03.2016.